

**PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH DOTYCZĄCY
REKONSTRUKCJI DWÓCH PIECÓW: EKLEKTYCZNEGO Z FIRMY
JÓZEFA NIEDŹWIECKIEGO ORAZ MODERNISTYCZNEGO Z KAFLI
WYTWORZONYCH W SPÓŁDZIELNI KAFEL -
W ZABYTKOWEJ WILLI "KOSSAKÓWKA"
w Krakowie przy Pl. Kossaka 4.**

**Opracowanie:
mgr inż. arch. Andrzej Karbowski
mgr Dorota Narowska Avonza**

K R A K Ó W, luty 2022

Zastrzega się wszelkie prawa wynikające z ustawy o prawie autorskim.
Opracowanie nie może być w całości lub w części przepisywane, kopiowane lub odstępione.

SPIS OPRACOWANIA:

- I. DANE INWENTARYZACYJNE OBIEKTU I OPRACOWANIA**
- II. WSTĘP.**
- III. BUDOWA TECHNOLOGICZNA I STAN ZACHOWANIA**
- IV. TECHNIKA WYKONANIA OBIEKTU**
- V. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE**
- VI. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE**
- VII. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA**
- VIII. SPRAWOZDANIE: „Segregacja kafli zabytkowych pieców w willi Kossakówka. Sprawozdanie i wnioski, styczeń – listopad 2021”,
autor: mgr inż. arch. Andrzej Karbowski**

Fotografia na stronie tytułowej pochodzi z opracowania: A.Zdyra, K. Gabryś-Cichacz "Program konserwatorski Willa Kossakówka, Plac Kossaka 4, Kraków" oraz "Zestawienie elementów zabytkowych do zachowania", Kraków 2014 r.

I. DANE INWENTARYZACYJNE OBIEKTU I OPRACOWANIA

Program prac dotyczy dwóch pieców:

- eklektycznego z firmy Józefa Niedźwieckiego z końca XIX w. – piec nr 1 (zachowany komplet frontowych kafli, nieoryginalna baza – widoczna na zdjęciach archiwalnych, zachowana w bardzo niewielkim stopniu)
- modernistycznego z kafli wytworzonych w Spółdzielni Kafel – piec nr 2 (zachowany materiał z dwóch identycznych pieców)

identyfikacja obiektu	Willa „Kossakówka”, budynek mieszkalny wolnostojący, będący od 1869 r. siedzibą rodziny Kossaków
czas powstania, autor	1851 r., Karol Kremer
adres obiektu	Pl. Kossaka 4, u zbiegu ulic: al. Z. Krasińskiego i ul. Z. Morawskiego, Kraków
właściciel	nieruchomość jest własnością Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOC AK
ochrona prawna	<ul style="list-style-type: none">• Wpis do rejestru zabytków Krakowa pod nr A-951 (wpis do rejestru z dn. 25.05.1960 r.)• Wpis do gminnej ewidencji zabytków: zespół dworsko-parkowy „Kossakówka”: dworek, willa (d. pracownia tzw. „domek babci”), ogród, mur od strony placu• Teren, na którym znajduje się „Kossakówka” znajduje się w strefie buforowej obszaru wpisanego na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO (z 1978 r.) oraz na obszarze historycznego zespołu miasta Krakowa uznanego za Pomnik Historii rozporządzenia Prezydenta RP (MP nr 50, poz. 418 z dn. 8.09.1994 r.).
podstawa opracowania	Umowa Nr MOC AK/36/09/21 zawarta z Muzeum Sztuki Współczesnej w Krakowie MOC AK, z dnia 20.09.2021 r.
autorzy opracowania	mgr inż. arch. Andrzej Karbowski mgr Dorota Narowska Avonza

II. WSTĘP.

W wyniku prac konserwatorskich polegających na segregacji, analizie i dokumentacji materiału ceramicznego pochodzącego ze zdemontowanych pieców kaflowych w budynku Kossakówki, przy Pl. Kossaka 4 w Krakowie zaproponowano rekonstrukcję dwóch pieców kaflowych z wykorzystaniem zgromadzonego materiału. Szczegółowe wnioski z badań zawarte są w sprawozdaniu: *Segregacja kafli zabytkowych pieców w willi Kossakówka. Sprawozdanie i wnioski, styczeń – listopad 2021, autor: mgr inż. arch. Andrzej Karbowski*, będącym załącznikiem nr VIII niniejszego opracowania.

Bezwzględnie należy odtworzyć piec eklektyczny z firmy Józefa Niedźwieckiego – piec nr 1 (zachowany komplet frontowych kafli, nieoryginalna baza – widoczna na zdjęciach archiwalnych, zachowana w bardzo niewielkim stopniu).

W przypadku pieców międzywojennych (1927 – 1945) proponuje się odtworzenie pieca o wzorze geometrycznym z kafli, które powstały w Spółdzielni Kafel – z zachowanych kafli z dwóch identycznych pieców, dzięki temu ich odtworzenie będzie znacznie łatwiejsze.

III. BUDOWA TECHNOLOGICZNA I STAN ZACHOWANIA

Szczegółowy opis budowy technologicznej oraz stanu zachowania kafli z wytypowanych do odtworzenia pieców znajduje się w: *Segregacja kafli zabytkowych pieców w willi Kossakówka. Sprawozdanie i wnioski, styczeń – listopad 2021, autor: mgr inż. arch. Andrzej Karbowski*.

Eklektyczny piec z firmy Józefa Niedźwieckiego, w kolorze oliwkowym – piec nr 1 (piec nr 1 wg numeracji w sprawozdaniu) – kafle z białej glinki, zdobione, szkliwione monochromatycznie. Stan zachowania kafli jest umiarkowanie zły, niektóre uszkodzenia powstały jeszcze przed ostatnią przebudową pieca. Na fryzie występują uszkodzenia chemiczne – w postaci odprysków szkliwa na perełkach i dolnych profilach. Występują także świeże uszkodzenia w postaci np. pęknięć wynikających z niewłaściwego przechowywania. Nie zachowała się baza, piec został ustawiony na bazie modernistycznej, w kolorze ciemnoróżowej (proponuje się odtworzenie bazy z kafli szkliwionych w odpowiednim kolorze).

Modernistyczny piec nr 2, w kolorze kremowym (piece nr 4 i 5 wg numeracji w sprawozdaniu) – kafle z białej glinki, zdobione, szkliwione monochromatycznie. Stan kafli określa się jako średnio dobry, nadmiar kafli (dwa egzemplarze) pozwala na eliminację najgorzej zachowanych w procesie doboru materiału i wybranie do rekonstrukcji najlepiej zachowanych. Widoczne kafle w ścianie bocznej i frontowej należy poddać pełnej konserwacji, niewidoczne kafle od strony ściany - należy przywrócić kształt geometryczny (w masie uzupełniającej) – bez ornamentów – same formy.

IV. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Kafle z pieca modernistycznego nr 1 należy poddać pełnej konserwacji i odtworzyć piec w miejscu wskazanym przez inwestora zgodnie z koncepcją docelowej aranżacji. Piec musi być usytuowany skośnie w narożniku – tylna ściana, gdzie brakujące kafle muszą być zastąpione innymi o odpowiedniej wysokości, musi pozostać niewidoczna. Wynika to również z braków w tylnych częściach gzymsów. Mocno uszkodzony niewielki element środkowej części gzymsu przewężenia można zastąpić fragmentem odciętym z niewidocznej części gzymsu. Nieoryginalną bazę można zastąpić kopiami kafli z dobranym kolorystycznie szkliwem. Wymiary pieca nr 1 po rekonstrukcji – podstawa: 74 x 53 cm, wysokość: 265 cm.

Ze względu na fakt, że drugi piec – modernistyczny będzie odtworzony z kafli pochodzących z dwóch identycznych pieców oraz nieznanej pierwotnej lokalizacji drugiego z nich, proponuje się pozostawić projektantom decyzję o umiejscowieniu pieca po pracach remontowych w budynku. Wymiary pieca nr 2 po rekonstrukcji – podstawa: 74 (lub 84) x 53 cm, wysokość: 210 lub 232 cm – w zależności od przyszłej lokalizacji pieca i potrzeb projektowych.

Mając do czynienia z zabytkowymi kaflami z ostatniej ćwierci XIX w. oraz z pierwszej poł. XX w. proponuje się odstąpienie od zasady odwracalności wszystkich zabiegów konserwatorskich. W przypadku popękanych kafli – najczęściej narożnikowych i stuprocentowej pewności, że styk jest prawidłowy proponuje się stosowanie klejów dwuskładnikowych, co za tym idzie bez możliwości zmiany połączeń.

W razie konieczności wykonania większych uzupełnień - kitów, aby zwiększyć ich przyczepność dopuszcza się nawiercanie podłoża. Przy większych ubytkach – np. brakujących narożnikach kafla należy wykonywać zbrojenie z drutów stalowych lub włókna szklanego wklejonych do nawierconych w podłożu otworów.

Najmłodsze w omawianym okresie zabytkowe kafle z pierwszej poł. XX w. (w przypadku Kossakówki lata 1927- 1945) kafle mają na ogół jednorodną budowę – są odlewane z mieszanaki jasnej gliny, nie wymagają zatem stosowania angoby. Starsze kafle mają często budowę warstwową – zwłaszcza w rejonie Krakowa – czerep z czerwonej gliny pokrywano warstwą angoby z białej szlachetnej glinki, która umożliwiała nakładanie szkliwa w różnych kolorach. Odtwarzanie warstwowej budowy kafla wydaje się niecelowe – uzupełnienia kafla można wykonać kitem barwionym w masie w kolorze zbliżonym do koloru szkliwa. W przypadku bogato dekorowanych z głębokim reliefem kafla XIX – wiecznych bardzo długo eksploatowanych na dolnych powierzchniach profili i wypukłościach osadza się nalot przypominający patynę na rzeźbie kamiennej. Jego usuwanie jest bardzo trudne i czasochłonne – możliwe jest tylko metodą mechaniczną.

Ponieważ piece będą odtwarzane jako atrapy (nie będą miały wnętrza w postaci ceglanych kanałów grzewczych) należy zapewnić stabilność pieca wykonując wewnątrz konstrukcję z zastosowaniem płyt typu Siporex i cegły. Musi być zapewniona dobra wentylacja pieca – poprzez zapewnienie wlotu powietrza w dolnej części pieca i wylotu w górnej części. W pierwszych tygodniach po montażu powinno się zapewnić przyspieszony przepływ powietrza wewnątrz pieca poprzez zastosowanie grzałek – aby zapobiegać wolnej migracji wilgoci w kierunku szkliwa i zapewnić szybką migrację wilgoci do wnętrza pieca – zapobiega to krystalizacji szkodliwych związków z wody – tuż pod szkliwem.

Uzupełnianie szkliwa i scalenie kolorystyczne należy wykonać po montażu i całkowitym wyschnięciu pieca – dopiero wtedy można ocenić kolorystykę.

Piec 1 – scalenie kolorystyczne farbami Talens lub Rembrandt, Lefranc & Bourgeois, kity Akemi do kamienia barwione w masie,

Piec 2 – scalenie kolorystyczne farbami akrylowymi firmy PB (włoski producent)

V. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE:

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej i opisowej materiału przeznaczonego do wykorzystania w procesie rekonstrukcji pieców.
2. Czyszczenie i mycie kafli. Czyszczenie mechaniczne – nalotu w przypadku starszych kafli.
3. Sklejanie rozbitych kafli – przy użyciu klejów dwuskładnikowych
4. Uzupełnienie niewielkich ubytków metodą nakładania kitów – kity do kamienia Akemi, do drobnych uzupełnień o głębokości szkliwa – kity akrylowe np. Stuccolini
5. Uzupełnienie większych ubytków kitem z zastosowaniem niewielkich form gipsowych – w kaflach z polewą przewiduje się zastosowanie kitów poliestrowych
6. Renowacja zachowanych żeliwnych drzwiczek ozdobionych głowami lwów i wykorzystanie ich w piecu nr 1.
7. Renowacja kompletnych drzwiczek z okresu międzywojennego i wykorzystanie ich w piecu nr 2.
8. Montaż metodą tradycyjną.
9. Uzupełnianie spoin metodą zduńską.
10. Po całkowitym wyschnięciu pieców - scalenie kolorystyczne z użyciem farb do ceramiki firmy Talens, Rembrandt, Lefranc & Bourgeois.

VI. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA:

Fot. nr 1, 2 – Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Skrzynia zawierająca kafle pieców nr 1 i 2. Żeliwne drzwiczki widoczne na wierzchu to kopia XIX-wiecznych drzwiczek ozdobionych głowami lwów. Pochodzi z przełomu XX/XXI wieku – można to rozpoznać po kształcie mosiężnych zaczepów do zamykania górnych i dolnych drzwiczek. Fragmenty gzymsu środkowego z uszkodzeniami mechanicznymi (obicia, pęknięcia) i chemicznymi – spudrowanie angoby i odpadanie szkliwa będące wynikiem przemrożenia kafli. Fot. Andrzej Karbowski – grudzień 2020r, marzec 2021 r.

Fot. nr 3, 4– Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Sposób pakowania kafli eklektycznych pieca nr 1 w skrzyni oraz na dolnym zdjęciu kafel popękany na skutek nadmiernego obciążenia płasko leżącymi kafłami górnych warstw. W dolnej krawędzi popękanego kafla widoczne wtórne, prostokątne wycięcie. fot. Andrzej Karbowski – styczeń 2021 r

Fot. nr 5, 6 – Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Fragment gzymsu pieca nr 1 z nieusuniętymi wylepkami gliny i fragmentu cegły. fot. Andrzej Karbowski – styczeń 2021 r.

Fot. nr 7, 8 – Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Górne zdjęcie – spudrowana warstwa angoby straciła całkowicie kształt reliefu. Na dole fragmenty sygnatury „J. Niedźwiecki, Dębники pod Krakowem” na kołnierzu gzymsu środkowego (widoczny, dobrze zachowany ornament). Fot. Andrzej Karbowski – styczeń, luty 2021 r.

Fot. nr 9 – Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Zdjęcie pieca nr 1, eklektycznego z firmy J. Niedźwieckiego wykonane przez dr arch. Jacka Chrzęszczewskiego w 2009 r. Widoczne różne odcienie szkliva w kolorze oliwkowym oraz nieoryginalna baza pochodząca z pieca modernistycznego w kolorze ciemnoróżowym, identycznym jak piec nr 2. Na dolnym profilu fryzu widoczne uszkodzenia.

Fot. nr 10, 11, 12 – Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Na górnym zdjęciu kafel licowy z dekoracją geometryczną oraz widoczna na odwrociu sygnatura spółdzielni „KAFEL”. Na dole po prawej stronie - odłamany fragment narożnika ukazujący budowę kafla – czerep z czerwonej gliny pokryty angobą ze szlachetnej białej glinki, która stanowi podłoże kremowego szkliwa. Na dolnym lewym zdjęciu odłamana krawędź kafla pieca nr 4 lub 5 wskazująca na to, iż cały kafel był odlany z białej mieszanki gliny. Te dwa fragmenty ukazują, że w początkowym okresie produkcji spółdzielni „KAFEL” (po 1927 r.) kafle mogły być produkowane w różny sposób. fot. Andrzej Karbowski – kwiecień 2021 r.

Fot. 13 - Kossakówka – Plac Kossaka 4, Kraków. Piec kaflowy (piec nr 2), wg dokumentacji z 2014 r., znajdujący się w pomieszczeniu 2.11, obecnie zdemontowany. Fotografia pochodząca z opracowania: A.Zdyra, K. Gabryś-Cichacz *"Program konserwatorski Willa Kossakówka, Plac Kossaka 4, Kraków"* oraz *"Zestawienie elementów zabytkowych do zachowania"*, Kraków 2014 r., znajdującego się w archiwum WUOZ w Krakowie.

